

Jongeren leren tegenwoordig hun taal niet meer goed schrijven, zo hoor je vaak. De beschuldigende vinger gaat dan algauw in de richting van sms en Twitter. Is dat terecht? En hoe werkt dat eigenlijk, schrijven in die nieuwe media? Gelden daar misschien toch ook regels voor, ongeschreven regels? Hans Bennis deed er onderzoek naar.

Hans Bennis

DIRECTEUR MEERTENS INSTITUUT (KNAW) EN
HOGLERAAR TAALVARIATIE AAN DE UNIVERSITEIT
VAN AMSTERDAM

Het Korterlands

Anarchie in de schrijftaal

Wie vanaf de A9 mijn woonplaats Amstelveen binnenrijdt, wordt direct geconfronteerd met het woord *amstlvn*. Het is de naam van het plaatselijke winkelcentrum. Waarom de keurige gemeente Amstelveen heeft gemeend dat *winkelcentrum amstlvn* beter aansluit bij het nogal bejaarde winkelpubliek dan *winkelcentrum Amstelveen*, is een fascinerende vraag. Maar mij gaat het om iets anders: op welke manier komen woorden als *amstlvn* tot stand?

In zulke gevallen lijkt men bewust afstand te nemen van de standaard-schrijftaal en over te gaan op een eigen versie daarvan. Wat gebeurt er als de regels van het Groot Dictee op zo'n manier worden losgelaten? Leidt dat tot chaos? En ondermijnt een dergelijke schrijftaal-anarchie niet de schrijfvaardigheid van onze jeugd?

Veel mensen maken zich zorgen over de schrijftaal van de jeugd van tegenwoordig. Het gaat dan vooral om vormen van schrijftaal die met nieuwe media te maken hebben, zoals sms-taal of Twittertaal. Denk aan *ff* voor 'even' ('effe'), en *w8* voor 'wacht' (zie ook het kader hiernaast). Zijn die zorgen

terecht? Voordat ik deze vraag zal trachten te beantwoorden, wil ik eerst vaststellen dat er geen moment in onze geschiedenis is geweest waarop zo veel mensen zo veel schreven. Meestal was schrijven voorbehouden aan de hoogopgeleide elite, maar ga je nu een willekeurige tram of treincoupé binnen, dan zit die vol met schrijvers die ijverig teksten zitten in te tikken op hun telefoon. Nog nooit is onze schrijftaal een dagelijks gebruiksvoorwerp geweest voor zó veel mensen uit alle lagen van de bevolking.

■ ECONOMIE

Anarchistische schrijftaal als *amstlvn* in plaats van *Amstelveen* heeft als kenmerkende eigenschap dat de geschreven teksten korter zijn dan in de standaard-schrijftaal. Met een knipoog naar het Opperlands van Battus duid ik deze schrijftaal aan als het 'Korterlands'. Het Korterlands heeft wel enkele ingeburgerde en aan normen onderhevige variëteiten, maar meestal wordt het spontaan gevormd. Onder genormeerd Korterlands vallen traditionele afkortingen (zoals *d.w.z.*, *bijv.* en *enz.*), landennamen op auto's (bijvoorbeeld *NL*) en het inmiddels zeldzaam geworden steno

(zie ook het kader op bladzijde 48).

Een eerste vraag die we moeten stellen over het verschijnsel Korterlands is de waarom-vraag. Het antwoord daarop is niet in eerste instantie een diepgekoesterde wens om af te wijken van de norm, maar, om met Clinton te spreken: "It's the economy, stupid" – economie in ruimte (dat geldt voor krantenkoppen), in geld (bij telegrammen) of in tijd (bij steno). Deze economische overwegingen dwingen de schrijver van het Korterlands om teksten te produceren die korter zijn, maar waarin de betekenis overeind blijft. Welke principes hanteert hij daarbij?

De verschillende variëteiten van het Korterlands hebben telkens hun eigen inkortingssysteem, maar van de meeste is dat systeem niet precies beschreven. Bij mijn weten bestaat er geen handleiding voor het maken van krantenkoppen of het opstellen van een telegram. Een telefoontje aan de redactie van verschillende kranten (*De Telegraaf*, *de Volkskrant*, *AD*) leerde me dat er ook geen uitdrukkelijke regels bestaan om in contactadvertenties het aantal tekens te reduceren – en daarmee het bedrag dat voor plaatsing moet worden

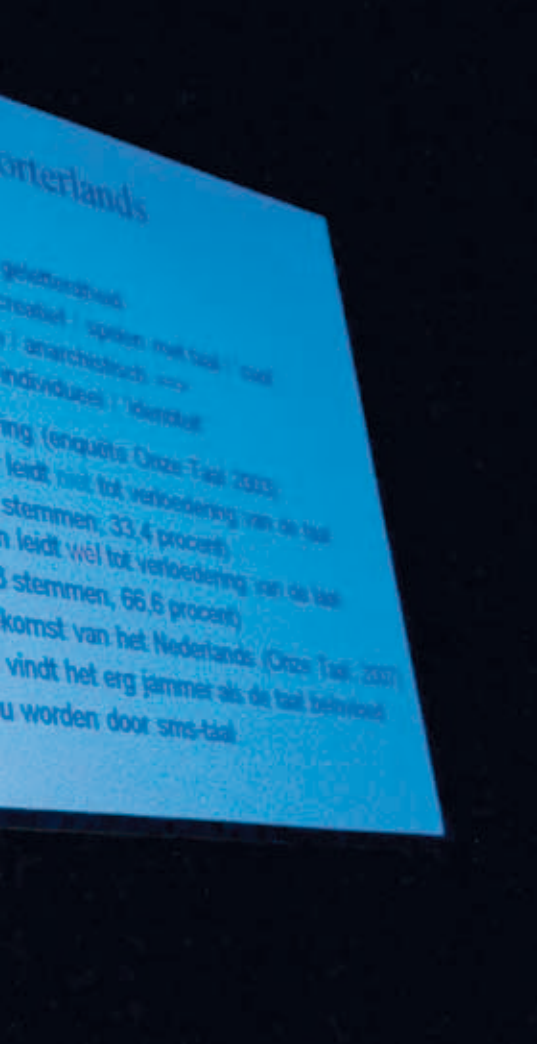

Foto: Iris Vetter

Taalkundige Hans Bennis: "We moeten het toejuichen dat jongeren schrijftaal niet zien als een dorre conventie."

betaald. Ik moest dat zelf maar uitzoeken, werd me verteld. Voor mijn analyse van contactadvertentietaal heb ik daarom een contactadvertentie verzonden die geheel bestaat uit afkortingen die ik in zulke teksten heb aangetroffen:

o2o Aantr. m. 50+, hbo, fin. onafh., n.r., zkt. rust. sl. spont. bl. vr. <1.75 voor ser. rel. br.m.f.o.e.r.o.nr. 222222 bur.v.d.bl.

Wat staat hier? 'Amsterdam. Aantrekkelijke man, ouder dan 50 jaar, met een hbo-opleiding, financieel onafhankelijk, niet-roker, zoekt rustige, slanke, spontane blonde (of blanke) vrouw, kleiner dan 1 meter 75, voor een serieuze relatie. Brieven met foto onder erewoord retour, onder nummer 222222, bureau van dit blad.'

Als we ons concentreren op het woord *aantrekkelijk*, dan valt onmiddellijk op dat dat in contactadvertenties frequent voorkomt en vrijwel altijd als *aantr.*; we vinden een enkele keer *aantrek.*, terwijl de rijke contactzoekenden het woord voluit schrijven. De vraag is nu: waarom korten we *aantrekkelijke*, *erudiete man* af als in de

onderstaande mogelijkheid 1, en niet als in 2-5?

1. aantr.erud.m.
2. a.e.m.
(eerste letter van elk woord)
3. ntrkklk rdt mn
(alleen medeklinkers)
4. ae ee mn
(eerste en laatste letter van elk woord)
5. aan.e.man
(eerste lettergreep van elk woord)

Afkortingen van het type 2 zijn op zich niet zo gek; ze komen tenslotte veel voor in letterwoorden als *havo* of *IOC*. Afkortingen als 3 vinden we ook in contactadvertenties, bijvoorbeeld in de afkorting van *zoekt*. Ook 4 bevat een erkend inkortingsrecept, dat we aantreffen in afkortingen als *nr.* en *dr.* Een logisch gezien voor de hand liggend procedé zou ook kunnen zijn om van elk woord de eerste lettergreep te schrijven, zoals in 5, maar ook dat is niet hoe het in contactadvertenties gebeurt.

Om te controleren of 1 inderdaad de geëigende vorm is voor contactadvertenties heb ik bij een hoorcollege de studenten gevraagd om de woordgroep *aantrekkelijke, erudiete man* (of *vrouw* als het ging om studentes) geschikt te maken voor een contactadvertentie. Aannemend dat studenten niet typisch de doelgroep zijn voor contactadvertenties en ze dus niet zouden antwoorden op basis van kennis en ervaring, was het verrassend om te constateren dat vrijwel alle studenten hetzelfde resultaat produceerden, namelijk de afkorting in 1. Kennelijk bezitten wij onbewuste kennis van de regels voor het schrijven van een contactadvertentie. Maar de vraag is natuurlijk: wat zijn die regels dan?

■ MINI-GRAMMATICA

Na bestudering van een flink aantal advertenties blijkt dat het gebruikte afkortingsprocedé bij advertenties systematisch wordt ingezet en dat het gebaseerd is op de taalkundige structuur van de afgekorte woorden. Telkens zien we dat het afkortmoment zich direct voor een klinker bevindt. De reeks regels (de grammatica) die hiervoor gebruikt wordt, luidt als volgt:

- a. begin bij de eerste lettergreep van het woord;
- b. ga naar rechts tot je bij een klinker komt en breek daar het woord af (*schr-aal*, *str-aal*, *st-aal*, *t-aal*);
- c. ga bij een lettergreep die niet met een medeklinker begint (*aan*) door

- naar de volgende lettergreep, en pas b toe;
- d. ga indien gewenst door naar de volgende lettergreep, en pas b toe;
- e. ontdebbe dubbele medeklinkers aan het eind.

Als we deze mini-grammatica hanteren voor *aantrekkelijk*, dan stellen we vast dat de eerste geschikte afbreekplaats in de tweede lettergreep zit, want de eerste lettergreep (*aan*) begint niet met een medeklinker (zie regel c). Het hanteren van de regels a, b en c geeft ons *aantr.* We zouden verder kunnen gaan door regel d toe te passen. In combinatie met regel e levert dat de niet vaak voorkomende afkorting *aantrek.* op. Deze grammatica voorspelt onmiddellijk en terecht dat de afkortingen *a.*, *aan.*, *aant.*, *aantre.*, of *aantrekk.* onjuist zijn, en dat klopt ook met onze intuïtie en met de resultaten van het krantenonderzoek. Interessant is dus dat een principe uit de gesproken taal over de bouw van een lettergreep van toepassing is op een specifiek register in het Korterslands, zonder dat iemand zich daar tot voor kort bewust van was.

In de contactadvertentie hiervoor zien we dat deze mini-grammatica (die ik het 'onset-principe' heb genoemd; *onset* is de taalkundige term voor het deel van de lettergreep vóór de klinker) in elk geval dertien keer is gehanteerd (*aantr.*, *fin.*, *onafh.*, *rust.*, *sl.*, *spont.*, *bl.*, *vr.*, *ser.*, *rel.*, *br.*, *bur.*, *bl.*). Acht keer is de afkorting dubbelzinnig en zou die zowel volgens het onset-principe als volgens

Msn- of sms-bericht

haaaj Mish!!!
ben je r? kmoet je wat vertelle :-)
w8ff kwor gebeld
brb

welke opdr8? wtf, hep k nog nix aan
gedaan
allex flwkl, egt shiiit

wswa, bjt of bmt
cu bb

(Ha Misha, ben je er? Ik moet je wat vertellen. Wacht even, ik word gebeld. Be right back.

Welke opdracht? What the fuck, daar heb ik nog niets aan gedaan. Allemaal flauwekul, echt shit!

Waar spreken we af? Bij jou thuis of bij mij thuis? See you, bye bye.)

Krantenkop, telegram, dagboek

Niet alleen bij sms, Facebook en Twitter zie je Korterlands, de ingekorte versie van 'gewoon' Nederlands, ook in krantenkoppen, telegrammen en dagboeken wordt veel weggelaten:

Krantenkoppen

- Decaan TU Delft weg na gesjoemel met bonnetjes
- EK waterpolo: vrouwen door
- Geen revanche Arsenal voor monsternederlaag
(*Nrc.next*, 23 januari 2012)

Telegramstijl

in NY aangekomen - vlucht ok - regent - hotel matig - bel morgen - liefs

Dagboek

gespijbeeld. ben naar de film geweest. was spannend

het 'eerste-letter-principe' kunnen zijn gevormd (*m., n., r., m., f., r., v., d.*). We stellen vast dat ruimschoots het merendeel van de gebruikte afkortingen in de advertentie in overeenstemming is met het onset-principe. Dat geldt niet toevallig voor deze door mijzelf gemaakte contactadvertentie, maar voor willekeurig welke advertentie in welke krant dan ook. Kennelijk is het onset-principe goed bruikbaar voor advertenties: schrijver en lezer blijven elkaar prima te kunnen begrijpen.

Een andere conclusie is dat taalgebruikers zonder enige officiële norm kunnen komen tot een regelmatig systeem dat uitstekend functioneert binnen het register van advertenties. Er lijkt weinig reden om ons zorgen te maken over de taalvaardigheid van de zettters van advertenties. Ze passen de regels keurig en zonder dwang toe. Anarchie leidt kennelijk niet tot chaos.

■ CREATIEF PROCES

De laatste jaren zien we steeds meer Korterlands, door het gebruik van nieuwe media. Computer, mobiele telefoon en smartphone hebben onze wereld in hoog tempo veroverd en hebben gezorgd voor nieuwe mogelijkheden voor geschreven communicatie, zoals e-mail, sms, msn, Twitter en ping. En ook bij sociale netwerken als Facebook en Hyves wordt via schrift gecommuniceerd. Het is niet verwonderlijk dat hierbij veel Korterlands wordt gebruikt.

Ook hier geldt het economisch principe, want vaak zijn er beperkingen op de lengte – Twitter en sms hebben maximaal 140 respectievelijk 160 tekens – en daarmee ook op de kosten. Bovendien is het gepruts op een telefoon zodanig dat ook hier geldt: hoe minder hoe beter. De vraag is of deze variëteiten nu wél een bedreiging vormen voor de taalvaardigheid van de schrijvers. Ik kan

waarin ze hun eigen creativiteit, inventiviteit en identiteit kwijt kunnen, net zoals ze dat doen met de spreektaal? We moeten het juist toejuichen dat jonge mensen schrijftaal zien als een eigen communicatiemiddel en niet meer als een dorre conventie.

Het onderwijs zou er goed aan doen om aan te sluiten bij de huidige ontwikkelingen. In plaats van verontrust te

In plaats van verontrust te protesteren zouden leraren gebruik kunnen maken van de nieuwe media.

iedereen geruststellen. Niets is minder waar. Het gebruik van Korterlands in de nieuwe media kunnen we, net als het schrijven van advertenties, zien als een creatief proces waarbij kennis van de standaard(schrijf)taal moet worden verondersteld.

Het is duidelijk dat bij de nieuwe variëteiten van het Korterlands het regelsysteem minder uniform is dan bij de contactadvertentie. Desalniettemin zien we bepaalde verschijnselen telkens weer terugkomen. Een aardig voorbeeld daarvan is het gebruik van de uitspraak van cijfers of letters – cijferuitspraak in afkortingen als *w817* ('wacht eens even'), *suc6* of *Alm8ige*, en letteruitspraak in woorden als *btje* ('beetje') en *cu* ('see you'). Verwant daaraan is het gebruik van symbolen, smileys en emoticons, als in *ik=* ('ik ben'), *iste x* ('eerste keer'), *:-)* en *<<+:->>* ('Sinterklaas'). Ook wordt er veelvuldig gebruikgemaakt van spreektaal waarbij onbeklemtoonde klinkers en onuitsproken medeklinkers worden weggelaten, als in *kwil t r nie zegge*, of dubbel geschreven medeklinkers (*dt*, *ch* en *ks*) worden verkort, als in *twort egt nix*. Al deze verschijnselen wijzen op een creatief spel met schrijftaal, waarbij verschillende taalprincipes worden ingezet om te komen tot een kortere tekst. De schrijftaal heeft zich hier ontworsteld aan een elitaire uniformiteit die bepaald wordt door onbegrijpelijke spellingregels die bedacht zijn door geleerden uit de achttiende en negentiende eeuw, waarbij vooral de spellingregels voor het werkwoord een monument van ondoordachtetheit vormen.

■ AANSLUITEN

Waarom zou onze jeugd zich in zijn eigen tijd niet losmaken van deze willekeur, en schrijftaal beschouwen als iets

protesteren zouden leraren gebruik kunnen maken van de nieuwe media. Laat kinderen op school Wordfeud spelen tegen elkaar of tegen de leraar, laat ze een tekst van 160 of 180 tekens inkorten tot een Twitterbericht zonder een woord weg te laten, laat ze nieuwe woorden van het Korterlands verzinnen, maak samen een sms-woordenboek, laat ze bedenken op grond van welke regels *Amstelveen* tot *amstlvn* geworden is. Geef ze daarmee inzicht in de fascinerende wereld van de taal, in plaats van te blijven hameren op 'foutloos Nederlands'. Als ze de regels van het systeem doorzien, inclusief de regels voor het Korterlands, dan komt het spellen bij een sollicitatiebrief vanzelf wel. ■

Van Hans Bennis verschijnt dit najaar bij uitgeverij Prometheus/Bert Bakker een boek over het Korterlands.

Steno

Een andere al wat oudere vorm van ingekorte taal is steno; enkele regels:

1. De *d* en de *t* kunnen worden weggelaten aan het eind van een lettergreep als ze voorafgegaan worden door een medeklinker: *woordsoort* wordt *woorsoor*.
2. Een stomme *e*, *-en* of *-n* wordt weggelaten aan het eind van een woord, behalve als het een meervoud van een zelfstandig naamwoord betreft: *lopen* wordt *lop*, *aarde* wordt *aar* (eerst regel 2, dan regel 1), *gaan* wordt *gaa*.
3. De voorvoegsels *ge-* en *be-* kunnen worden weggelaten.